

***IZSELJEVANJE IZ FURLANIJE JULIJSKE KRAJINE
V ZDRUŽENE DRŽAVE AMERIKE***

Javier Grossutti, Univerza v Trstu

1. »Novi« migracijski tokovi v Združene države Amerike in italijansko izseljevanje

Pred devetdesetimi leti 19. stoletja so večino evropskih izseljencev v Združenih državah Amerike sestavljali Britanci, Irci, Nemci in Skandinavci. Vsaka skupina je opravljala določene poklice in zasedala različne položaje v delovni hierarhiji, ki je bila značilna za etnične skupine iz prejšnjih migracijskih tokov. Britanci in Nemci so načeloma opravljali najbolj kvalificirana dela in se začeli postopoma ukvarjati s specializiranimi poklici v industrijskem sektorju. Irci in Skandinavci pa so se zaposlovali predvsem kot splošni in nekvalificirani delavci. V začetku devetdesetih let 19. stoletja so se izvorna območja evropskega izseljevanja premaknila proti vzhodu in jugu. Nove migracijske tokove so sestavljali predvsem pripadniki slovanskih narodov, Judje in Italijani. Leta 1900 je število britanskih izseljencev zajemalo le 2,8% evropskega migracijskega toka, delež izseljencev z Irske, Nemčije in skandinavskih držav pa 8%, 4,1% oziroma 7% celotnega izseljenskega toka. V istem obdobju je v Združene države prišlo 22,3% Italijanov, 25,6% izseljencev iz avstro-ogrskih dežel in 20,2% ruskih in poljskih Judov.

V osemdesetih letih 19. stoletja so se že kazale glavne značilnosti italijanskega izseljevanja v Združene države. Italijanski emigranti, ki so prispeli v ameriška pristanišča, so prihajali predvsem iz južne Italije, opravljali so široko paleto večinoma nekvalificiranih poklicev, vračali so se domov po eni ali dveh delavskih sezonah in prihajali v Ameriko s pomočjo tako imenovanega »sistema gospodarjev« (padrone system). Gospodarji, uvozniki cenene delovne sile, so izkoriščali poznavanje angleščine in lokalnih delovnih razmer in tako izvajali

nadzor nad povpraševanjem po delavcih-rojakih v gradbenem in železničarskem sektorju.

V zadnjih petindvajsetih letih 19. stoletja je v Združene države Amerike odšlo približno 800.000 Italijanov. V prvih petnajstih letih 20. stoletja je italijansko izseljevanje v ZDA zabeležilo rekordno število prihodov: več kot tri milijone Italijanov je odpotovalo v Ameriko. Izseljenci so prihajali v glavnem iz južnih italijanskih dežel, predvsem iz Kampanje, Kalabrije, Bazilikate, Abrucev, Molizeja in Sicilije. Ta pojav je zajel tudi nekatere predele toskanskih Apeninov in severnih dežel, kot so Piemont, Lombardija, Veneto in predvsem Furlanija. Leta 1902 je preiskovalna komisija »Industrial Commission«, ki jo je ustanovil ameriški Kongres z namenom »to investigate questions pertaining to immigration, to labor, to agriculture, to manufacturing, and to business, and to report to the Congress and to suggest such legislation as it may deem best upon these subjects», Vidmu in Furlaniji pripisala vlogo »zbirnih centrov« (collecting points) in »izvornih okolišev« (contributing districts) italijanskega izseljevanja v Združene države. Pot, ki so jo prehodili izseljenci iz Furlanije in z območja Cadoreja in Treviza v Venetu, jih je vodila od Vidma mimo železniških postaj v Milanu, Chiassu, Baslu, Parizu ter francoskih pristanišč v Le Havru in Cherbourgu do New Yorka. To pot so izbrali tudi Furlani, ki so se v istih letih izselili v Kanado¹.

Na prelomu stoletja so ameriške oblasti več kot dve tretjini priseljenih Italijanov prijavile kot kmete in težaške delavce. Manj kot 20% priseljencev, kar navsezadnje pomeni več kot tristo tisoč ljudi, pa se je ukvarjalo z obrtno dejavnostjo. Ta skupina kvalificiranih izseljencev je premagala predsodke delodajalcev in ponekod tudi nasprotovanje sindikatov ter opravljala svoje izvorne poklice: krojači, brivci, čevljarji, kamnoseki, klesarji, mavčarji, betonerji, izdelovalci mozaikov in teracerji. Kljub temu pa je bila leta 1900 približno

---

¹ Glej F. MICELLI, *Stagioni, luoghi e parole: le lettere di un emigrante temporaneo (1905-1915)*, v A. D'AGOSTIN - J. GROSSUTTI (uredil), *Ti ho spedito Lire cento. Le stagioni di Luigi Piccoli, emigrante friulano. Lettere famigliari (1905-1915)*, Pordenone, Občina Codroipo-ERMI, 1997, str. 269-326

polovica italijanskih priseljencev še vedno zaposlena v kmetijstvu, kar je ostalo nespremenjeno do prve svetovne vojne². Kot ugotavljajo številni raziskovalci, so bili Italijani izključeni iz najbolj plačanih poklicev ne samo zaradi nezadostne poklicne usposobljenosti ali zaradi nepoznavanja angleščine, ampak tudi zaradi «the racial prejudice which is intense among the native population». (Negativni) predsodki do Italijanov so bili do take mere ukoreninjeni, da so morali tudi izobraženi in poklicno usposobljeni priseljenci marsikdaj zagrabiti za lopate in krampe («the pick and shovel»)³. To pa ni veljalo za furlanske izdelovalce mozaikov in teracerje: ta izredno kvalificirana in dobro plačana delovna sila, ki ni imela konkurence, je predstavljala neke vrste delavsko plemstvo. Te skupine znotraj gradbene panoge najpozornejši raziskovalci italijanskega izseljevanja v Združene države niso spregledali. Robert F. Foerster je zapisal, da je bilo med delavci gradbenega sektorja:

From Venetia and Tuscany [respectively], for example, workers in mosaics and stucco have brought a special training, a traditional aptitude of which Americans have been glad to avail themselves [...] It is common to find them at work on the most exacting tasks, insuring the neatness of appearance, or the beauty, of the most ambitious public and private structures⁴.

Med osemdesetimi in devetdesetimi leti 19. stoletja je število italijanskih izseljencev, ki so delali v gradbenem sektorju, močno naraslo. Raziskava ameriških sindikatov je pokazala, da je bilo leta 1883 v gradbeništvu zaposlenih 75% Ircev, 15% Italijanov, preostalih 10% pa je pokrivala lokalna delovna sila ali

---

² Glej R. J. VECOLI, *The Italian Immigrants in the United States Labor Movement from 1880 to 1929*, v B. Bezza (uredil), *Gli italiani fuori d'Italia. Gli emigrati italiani nei movimenti operai dei paesi d'adozione (1880-1940)*, Milan. Franco Angeli Editore, 1983, str. 257-306.

³ Glej R. VECOLI, *Negli Stati Uniti*, v P. BEVILACQUA, A. DE CLEMENTI, E. FRANZINA (uredil), *Storia dell'Emigrazione Italiana. Arrivi*, Rim, Donzelli Editore, 2002, str. 62.

⁴ Glej R. F. FOERSTER, *The Italian Emigration of Our Times*, Cambridge, Harvard University Press, 1924, str. 352; glej tudi R. J. VECOLI, *Chicago's Italians prior to World War I. A Study of their Social and Economic Adjustment*, Ph.D dissertation, University of Wisconsin, 1962.

izseljenci iz drugih evropskih držav. Deset let pozneje, se pravi leta 1893, pa se je stanje tako rekoč obrnilo na glavo: Italijani so predstavljali tri četrtine vseh gradbenih delavcev in postopoma začeli opravljati vse bolj specializirane poklice⁵.

2. Furlanski rudarji, izdelovalci mozaikov, teracerji, klesarji in kamnoseki v Združenih državah med 19. in 20. stoletjem

Za prebivalce predgorskega in gorskega območja predvsem zahodne Furlanije so postale Združene države Amerike ciljna država šele v zadnjem desetletju 19. stoletja, še bolj pa v prvih desetih letih 20. stoletja⁶. Rudarji iz dolin Val Cellina in Val Colvera so odpotovali v Silverton v zvezni državi Kolorado, v Pensilvanijo, Illinois, Ohio, Michigan; kamnoseki, zidarji in klesarji iz dolin Val Meduna, Val Tramontina, Val Cosa, Val Colvera, Val Pesarina in Cleulisa pa so se izselili v New York, Philadelphio, Detroit in celo San Francisco, kjer so sodelovali pri obnovi mesta po pogubnem potresu iz leta 1906⁷. Rudarji so se selili samo kratkoročno in začasno: denar, ki so ga zbrali po nekaj letih trdega dela, pa ni mogel nadomestiti številnih smrti zaradi silikoze. Med 19. in 20. stoletjem je 112 izseljencev iz Frisanca, Poffabra in Casasole v dolini Val Colvera, kjer je leta 1901 živelo 2.469 ljudi, izgubilo življenje v koloradskih rudnikih srebra⁸. Slabe delovne razmere italijanskih priseljencev pa so imele tudi druge posledice: za časa rudarske stavke med letoma 1903-1904 je furlanski izseljenec Olinto Marcolina prijavil nepravilnosti in samovoljno ravnanje

---

⁵ Glej E. FENTON, *Immigrants and Unions. A case study. Italians and Americans Labor, 1870-1920*, New York, Arno Press, 1957, str. 378.

⁶ Glej J. ZUCCHI, *Immigrant Friulani in North America*, v *Italian Immigrants in Rural and Small Town America*, Essays from the Fourteenth Annual Conference of the American Italian Historical Association held at the Landmark Center St. Paul Minnesota October 30-31 1981, uredil R. J. VECOLI, New York, The American Italian Historical Association, 1987, str. 63; E. FRANZINA, *Il Friuli e l'America. Donne, società, emigrazione fra '800 e '900*, v *Tina Modotti. Atti del Convegno Internazionale di Studi*, uredil odbor Comitato Tina Modotti, Videm, Arti Grafiche Friulane, 1995, str. 79-95.

⁷ Glej M. RIMN ROS – A. PELLEGRINI MAZZOLI – A. COLUSSI, *La Valle del Colvera nella storia e nella leggenda*, Maniago, Tipografia Mazzoli, 1973, str. 94-95; N. CANTARUTTI, *Oh, ce gran biela vintura!... Narrativa di tradizione orale tra Meduna e Mujé*, Videm, Centro Studi Regionali, 1986, str. 30, 32; ID., *Segni sul vivo*, Videm, Arti Grafiche Friulane, 1992, str. 378; J. GROSSUTTI, *La comunità di Frisanco all'estero. Traccia per un'anagrafe*, v »*Commun di Frisanco*«. *Frisanco – Poffabro – Casasola*, uredil N. CANTARUTTI, Maniago, Občina Frisanco, 1995, str. 281, 289, 290.

⁸ Glej A. TRAMONTINA, *La febbre dell'oro*, v »L'Eco della Val Colvera«, marec 2002, str. 6.

zveznih in nacionalnih sil javnega reda proti svojim rojakom-rudarjem. Marcolina, tajnik združenja »United Mine Workers of America« (UMWA) iz Williamsburga v Koloradu, je svojo bitko vodil tudi na stolpcih revije »Il Lavoratore Italiano« (Italijanski delavec)⁹. Dvaindvajsetletni Olinto Marcolina je prispel v Združene države leta 1896 s sovaščani Luigijem Marcolino, ki se je izselil v New York, Pietrom Giacomellijem »Stelom« in Luigijem ter Basiliom Romanom »del Prete«, ki so bili namenjeni v Silverton. Olinto Marcolina, ki so ga ameriške priseljenjske oblasti iz Ellis Islanda prijavile kot kamnoseka, se je nekaj časa ustavil v New Yorku, potem pa nadaljeval pot v silvertonske rudnike. V obratno smer so šli njegovi rojaki iz Poffabra, ki so na prehodu med 19. in 20. stoletjem, potem ko so delali v Silvertonu, prispeli severno od Philadelphie in predvsem v Chestnut Hill. Zaposlili so se kot kamnoseki in zidarji (stonemason) v gradnji stanovanj in palač iz kamna, ki so ga izkopavali v sosednjih rudnikih na odprtem. Nekateri izmed njih so ustanovili tudi svoja podjetja, ki so požela veliko uspeha, kot na primer »Lorenzon Brothers Company«, ki sta ga ustanovila brata Lorenzon leta 1914, in podjetje bratov Marcolina »Marcolina Brothers«. V teh podjetjih so se zaposlili številni rojaki, ki so se izselili v Chestnut Hill v prvih desetih letih 20. stoletja in medvojnem obdobju. V sosednjem mestu Germantown je skupina zidarjev iz Cleulisa delala v podjetju, ki ga je ustanovil Ferdinando Primus.

V prvih letih 20. stoletja je bilo veliko Furlanov v Združenih državah zaposlenih v rudnikih. Leta 1909 je Guido Picotti, inšpektor Pokrajinskega urada za delo iz Vidma, zapisal:

V okolici Pordenona mrgoli rudarjev, predvsem v vasicah, kot so Cavasso Nuovo, Cimolais, Claut, Erto Casso, Frisanco, Montereale, Caneva, Sacile, Polcenigo, Meduno, Cordovado, Pravisdomini in

---

⁹ Glej STR. F. NOTARIANNI, *Italian Involvement in the 1903-04 Coal Miners' Strike in Southern Colorado and Utah*, v *Pane e Lavoro: The Italian American Working Class*, Proceedings of the Eleventh Annual Conference of the American Italian Historical Association held in Cleveland, Ohio, October 27 and 28, 1978 at John Carroll University, uredil G. E. POZZETTA, Toronto, The Multicultural History Society of Ontario, 1980, str. 55-56.

Casarsa. Veliko se jih odseli v Ameriko, preostali pa odhajajo predvsem v Nemčijo. Nekateri delajo v rovih in kamnolomih, drugi pa – in to so tisti, ki se selijo v Ameriko – kopajo šoto in premog, delajo v rudnikih železa, srebra in bakra. Kanada, Argentina in Kalifornija so glavne ciljne države za rudarje.

Druge furlanske rudarje srečamo na območju Steubenville, v Ohio, kjer dela skupina izseljencev iz vasi Cavasso Nuovo in Frisanco. Tudi rudniki v kraju Iron Mountain v Michiganu in v kraju Coal City v Illinoisu privabljajo prebivalce iz vasi Cavasso Nuovo, Frisanco, Meduno in Poffabro.

V zadnjih dvajsetih letih 19. stoletja in v prvem desetletju 20. stoletja so se Furlani v Združenih državah začeli ukvarjati tudi z izdelovanjem mozaikov in teracnih plošč, najprej v mestih atlantske obale, predvsem v New Yorku, pozneje pa še v notranjosti države. Izdelovanje mozaika in teraca v Združenih državah se je razširilo podobno kot v Nemčiji. Začetno so izdelovanje mozaikov in teracnih plošč v notranjosti države naročali podjetjem iz New Yorka, ki so v te kraje pošiljala svoje obrtnike; če so ti ugotovili, da bi se v teh mestih izdelovanje mozaikov in teracnih plošč lahko razmahnilo, so se tam nastanili in ustanovili manjšo družbo sovaščanov, ki se je včasih spremenila v pravo podjetje¹⁰. Primer Luigija Pasqualija, rojenega v Sequalsu leta 1861, nazorno kaže na življenjsko pot številnih furlanskih izdelovalcev mozaikov in teraca. V mladih letih se je Luigi izobraževal v Benetkah in se naučil izdelovati mozaike in teracne plošče. Od tod se je preselil najprej v Pariz, nato pa so ga poslali v New York kot odgovornega vodjo v nekem gradbišču. Po vrnitvi v Pariz se je leta 1887 spet preselil v ZDA, kjer je skupaj z drugimi rojaki ustanovil zadrugo »The New York Mosaic Cooperatives« in postal tudi njen tajnik. Pet let pozneje, to je leta 1892, se je preselil v Philadelphio, kjer je ustanovil »Italian Marble Mosaic Company«,

---

¹⁰ Glej J. ZUCCHI, *Immigrant Friulani in North America*, v R. J. VECOLI (uredil), *Italian Immigrants in Rural and Small Town America, Essays from the Fourteenth Annual Conference of the American Italian Historical Association*, New York. The American Italian Historical Association, 1987, str. 63.

enega izmed najuspešnejših podjetij izdelovanja teracnih plošč, mozaikov in ploščic v mestu. Bilo je tudi med prvimi, ki je leta 1919 začelo uporabljati t.i. sistem »brass stripping«, to so posebne črte, ki določajo višino in delijo teracne plošče na več delov. Ta sistem je istega leta izumil furlanski podjetnik Luigi Del Turco iz Sequalsa.

Zgodba Luigija Pasqualija ni izjema. Za prebivalce karnijskega območja ima poklic izdelovanja mozaikov in teracnih plošč dolgotrajno tradicijo. Že od 17. stoletja dalje je v Benetkah obratovalo veliko izdelovalcev teraca in mozaika iz Sequalsa in Spilimberga. »Sequals in okolica že zdavnaj slovita po svojih teracnih ploščah. Najstarejše teracne plošče, ki krasijo mogočne palače v Benetkah in Venetu, so sad teracerjev is Sequalsa. Imenujejo jih tudi *beneška tla*, ker so mojstri iz Sequalsa izdelali prve primere ravno v Benetkah« je zapisal Luigi Pognici¹¹. Prisotnost furlanskih teracerjev v Beneški republiki se je dokončno utrdila v prvi polovici 18. stoletja, vendar sega že v 16. stoletje: brata Domenico in Vincenzo Bianchini iz kraja Solimbergo di Sequals sta sodelovala pri dekoraciji oboka cerkve Svetega Marka¹². Njun sovaščan Romualdo Mander, ki je izdelal teracne plošče in mozaike v prokuratorskih palačah (Procuratie) in Baziliki Sv. Marka, sodi med začetnike te umetnosti v lagunskem mestu¹³. Leta 1727 se je beneški oskrbnik teracerske umetnosti Tommaso Crovato, tudi sam doma iz Sequalsa, pritoževal zaradi težav pri izterjevanju davkov in ugotavljal, da se »bratje te umetnosti, vsi rojeni v Domovini Furlaniji, selijo v Benetke brez strehe nad glavo, stanujejo v najemu in večji del leta preživijo na vasi ali pa niso dosegljivi, ko pa so dosegljivi, se od njih ne da ničesar dobiti«¹⁴. Četudi so bili

---

¹¹ Glej L. POGNICI, *Guida di Spilimbergo e dintorni*, Pordenone, Tipo-Litografia A. Gatti, 1885, str. 70, 72-73.

¹² Glej G. PRESSACCO, *Sermone, Cantu, Choreis et... Marculis. Cenni di storia della danza in Friuli*, Videm, Società Filologica Friulana, 1991, str. 126-127; N. CANTARUTTI, *Musaici*, in *Reinvenzioni: 28 artisti alla Scuola di Spilimbergo. Mosaico è*, Pasian di Prato, Scuola Mosaicisti del Friuli, 2000, str. 13.

¹³ Glej L. POGNICI, *Guida di Spilimbergo e dintorni*, cit., str. 72-73.

¹⁴ Glej G. CANIATO – M. DAL BORGIO, *Arte dei Terazzieri*, v ID., *Le arti edili a Venezia*, Rim, str. 141-158. O prisotnosti furlanskih izdelovalcev mozaikov in teraca v Benetkah glej tudi Novella Cantarutti (*Musaici*), Gianni Colledani (*Sassi/claps*) in Antonio Crovato (*Il pavimento alla veneziana*) v G. COLLEDANI – T. PERFETTI (uredil), *Dal sasso al mosaico. Storia di terrazzieri e mosaicisti di Sequals*, Sequals, Občina Sequals, 1994 ter A. CROVATO, *I pavimenti alla veneziana*, Resana, Edizioni Grafi, 1999, str. 11-49. O materialih in tehnikah za izdelavo beneškega teraca glej tudi P. GRANDIS, *Ricerche sullo sviluppo storico e tecnico dell'arte dei terrazzai*

vpisani v beneški poklicni seznam teracerjev, so se Furlani, ki so se občasno vračali v svoje rojstne vasi in se posvečali kmečkim opravilom ali se selili v druge kraje in tam opravljali svoj poklic, izmikali plačevanju davkov.

V prvi polovici 19. stoletja so se nekateri beneški teracerji in predvsem izdelovalci mozaikov preselili v Francijo. Leta 1847, na primer, je Giandomenico Facchina izvedel, da obstajajo na jugu Francije stari talni mozaiki, zato se je odselil v Montpellier, kjer se je lotil restavratorskih del. Sledili so mu številni izdelovalci mozaikov in teraca iz njegove vasi, iz Sequalsa¹⁵.

Prvi izdelovalci mozaikov in teracnih plošč iz predgorskih predelov zahodne Furlanije, iz Sequalsa, Toppa, Istraga di Spilimbergo in sosednjih vasi, so prišli v New York okrog leta 1875. Odpotovali so v glavnem iz Francije ali drugih evropskih držav, kot so Anglija, Švica, Avstro-Ogrsko cesarstvo ali Nemčija, kjer so delali kot izdelovalci mozaikov in teraca. Luigi Zampolini iz Baseglie in Filippo Crovato iz Sequalsa sta prispela v New York leta 1880. Oba sta delala v pariškem podjetju Gian Domenica Facchine. Furlanski duhovnik Luigi Ridolfi, kaplan na ladji »Vulcania«, ki je plula med Italijo in ZDA, je v dvajsetih in tridesetih letih obiskal furlanske skupnosti v Združenih državah in Kanadi in tako opisal prihod dveh mojstrov:

Leta 1880 je milijonar Vanderbilt zaupal izgradnjo svoje palače podjetju Herter Brothers iz New Yorka. Vanderbilt, ki je veliko potoval po Evropi in Italiji, je želel, da bi na stenah in stropu dvoran izdelali nekaj beneških mozaikov. Podjetje Herter se je znašlo v zadregi. Komu naročiti tako delo? V Ameriki niso nikoli prej izdelali mozaika. Herterji so se verjetno obrnili na italijanski konzulat, kamor so pogosto zahajali člani družine Antonini [grof Antonino iz Vidma je delal za italijansko predstavništvo v New Yorku kot zdravnik in

---

nella provincia di Pordenone, Dip. naloga, mentor prof. G. Perusini, Univerza v Trstu, Filozofska fakulteta, a.l. 1973-1974.

¹⁵ Glej H. LAVAGNE, *La Mosaïque*, Paris. Presses Universitaires de France, 1987, str. 113-117.

tolmač], da bi pomagali italijanskim izseljencem. Po številnih pismih je vitez Facchina iz Sequalsa poslal iz Pariza v New York svoja najboljša izdelovalca mozaikov: Zampolini Luigi iz kraja Baseglia in Crovato Filippo iz Sequalsa. Ko so se zaključila dela v palači Vanderbilt, ki so jih zelo cenili in ki si jih lahko ogledamo še danes, se je Zampolini Luigi zaposlil kot direktor novega podjetja Ideal & Mosaic Company¹⁶.

Kljub temu se je val izdelovalcev mozaika in predvsem teracerjev razširil šele v devetdesetih letih 19. stoletja in v prvem desetletju 20. stoletja ter zajel tudi druge vasi predgorskega predela, kot so Fanna, Cavasso Nuovo in v manjšem obsegu Frisanco, Meduno in Arba. V tem obdobju so se izdelovalci mozaika in teraca selili predvsem v evropske države.

Do izbruha prve svetovne vojne so izdelovalci mozaika in teraca iz furlanskega predgorskega območja predstavljali izjemo iz več razlogov, med katerimi sodi trajanje bivanja v tujini: medtem ko sta za večji del Furlanov začetek pomladi in prihod zime sovpadala z odhodom v države srednje Evrope oziroma z vrnitvijo domov, so teracerji iz furlanskega predgorskega predela preživljali več časa v tujini. V prvem primeru je šlo za sezonsko izseljevanje, v drugem pa za večletno. Delo na gradbiščih, v kamnolomih in opekarnah je namreč odvisno od vremenskih razmer in prihod zime je preprečeval dejavnosti na odprtem. Teracerji pa so svoj poklic opravljali znotraj stavb in zato vračanje v domovino ni bilo odvisno od letnih časov. Sezname občinskih matičnih uradov različnih vasi furlanskega predalpskega območja potrjujejo večletni značaj izseljevanja teracerjev. Tudi število rojstev, ki so jih izmenično beležili v Nemčiji oziroma Furlaniji, kažejo, da tudi ko je šlo za začasno izseljevanje, se je v tujino selila cela družina. Do izbruha prve svetovne vojne so bile evropske države in predvsem Nemčija neke vrste poklicna telovadnica za tiste teracerje, ki so se

---

¹⁶ Glej L. RIDOLFI, *I friulani nell'America del Nord*, Videm, Arti Grafiche Friulane, 1931, str. 17-18.

pozneje izselili v druge kraje, kot npr. v Združene države Amerike. Hkrati so bila nemška mesta cvetoče tržišče, kjer so teracerji iz zahodne Furlanije ustanavljali prave podjetniške dejavnosti. Visoko število malih in srednjih teracerskih podjetij, ki so jih ustanovili izseljenci iz furlanskega predgorskega območja, je dokaz uspeha nemške migracijske izkušnje¹⁷. Prisotnost furlanskih podjetij v Nemčiji sovпада z zemljevidom najpogostejših namembnih krajev. V primeru Nemčije sta Severno Porenje in Vestfalija privabila največje število furlanskih teracerjev: to sta deželi, ki sta »v desetletju pred prvo svetovno vojno postali najpomembnejša destinacija za italijanske delavce«¹⁸. Najpogosteje se omenjajo mesta Köln, Bonn, Düsseldorf, Aachen, Essen, Bochum, Dortmund, Düren, Münster, Duisburg, Elberfeld, Bielefeld in Ramersdorf. Furlanski teracerji so osvojili visoko specializirano tržno nišo, ki je povsem v nasprotju z glavnimi panogami, v katerih so bili zaposleni italijanski izseljenci v Porenju in Vestfaliji, to sta težka in rudarska industrija.

Izbruh prve svetovne vojne je prekinil to zgodbo o uspehu in veliko Furlanov se je moralo vrniti domov. To velja tudi za tiste, ki so se dokončno nastanili v Nemčiji, ker so se poročili z nemškimi dekleti, ker so se izselili z vso družino vred ali ker so ustanovili uspešna mala in srednja podjetja, v tem primeru gre predvsem za teracerje. S koncem vojne se je za Furlane končala ta že ustaljena migracijska zgodba. Velika Britanija in predvsem ZDA sta odslej postali glavni namembni državi izdelovalcev mozaikov in teracnih plošč.

3. Izključno beneška organizacija: sindikat furlanskih izdelovalcev mozaika in teraca

Leta 1888, nekaj let po prihodu prvih mojstrov v ZDA, so furlanski izdelovalci mozaikov in teraca ustanovili združenje »Mosaic and Terrazzo

---

¹⁷ Glej H. May H., *Terrazzieri in Franken. Italienische Terrazzoleger und der Import eines vielseitigen Baustoffes, in Fremde auf dem Land*, Bad Windsheim, Fränkisches Freilandmuseum, 2000, str. 101-134; glej tudi R. Del Fabbro, *Transalpini. Italianische Arbeitswanderung nach Süddeutschland im Kaiserreich 1870-1918*, Osnabrück. Universitätsverlag Rasch, 1996.

¹⁸ Glej C. CORNELIBEN, *L'emigrazione italiana nell'Impero tedesco: analisi comparativa della storiografia tedesca e italiana*, »Studi Emigrazione«, 38, št. 142 (2001), str. 297-314.

Workers' Association of New York & Vicinity«, ki je združevalo najbolj izkušene teracerje (tako imenovane »Mechanics«): to je najstarejša italijanska sindikalna sekcija v okviru zveze zidarjev¹⁹. Leta 1919 se je združenje »Mosaic and Terrazzo Workers' Association of New York & Vicinity« povezalo z mednarodnim sindikatom »Bricklayers, Masons and Plasterers' International Union of America«, ki je združeval ameriške zidarje, klesarje, mavčarje, štukaterje, betonerje, kamnoseke, polagalce ploščic in teracerje: pogajanja je vodil sindikalni predstavnik Federico Patrizio iz Sequalsa²⁰. Sezname iz leta 1930 kažejo, da je ta sindikat, ki se je preimenoval v »Mosaic and Terrazzo Workers' Association of New York & Vicinità Local 3«, štel preko 300 članov. Še leta 1969 je tri četrtine teracerjev, vpisanih v ta sindikat, prihajalo iz Furlanije. Newyorški primer pa ni edini sindikalni poskus, ki so ga furlanski izdelovalci mozaikov in teracnih plošč izpeljali v tujini. V Parizu so na pobudo Gian Domenica Facchine med leti 1871 in 1881 ustanovili delavsko društvo za vzajemno pomoč med izdelovalci mozaikov, katerega namen je bil ustanoviti delavsko združenje²¹. Leta 1901 so v Londonu ustanovili zvezo izdelovalcev mozaikov in težaških delavcev, ki je v sorazmerno kratkem času dosegla izboljšanje delovnih pogojev (skrajšani delovni čas) tudi v primerjavi z drugimi delavskimi skupinami. V angleški prestolnici so leta 1904 ustanovili društvo »Mosaic Workers' Cooperative Society«, ki je imelo približno sto članov²². Pariški in londonski sindikalni poskusi so se vsekakor izčrpali v teku nekaj let. »Za delavce, ki so se izselili v Nemčijo,« ugotavlja GioBatta Toffolo iz Fanne »ni tako enostavno zaradi ogromnega števila objestnih malih podjetnikov, ki mislijo, da so bogati in da ne sodijo v delavski razred – čeprav marsikateri od njih dela – in sploh se ne zmenijo za organiziranje«. Toffolo meni, da je kljub težavam napočil čas za ustanovitev sindikalne organizacije izdelovalcev mozaika

---

¹⁹ Glej Federal Writers' Project, *The Italians of New York*, New York, Random House, 1939, str. 161.

²⁰ O zvezi »Bricklayers, Masons and Plasterers' International Union of America« in vlogi sindikatov gradbenih delavcev glej United States Department of Labor, *Handbook of American Trade-Unions*, Miscellaneous Series n° 506, Washington, Bureau of Labor Statistics, 1929, str. 16-18, 19-22.

²¹ Glej M. ANDRYS, *Gian Domenico Facchina*, v G. COLLEDANI – T. PERFETTI (uredil), *Dal sasso al mosaico...* cit., str. 62.

²² Glej L. GIANESE, *Per l'organizzazione dei mosaicisti-terrazzieri*, v »L'Emigrante«, V (1910), št. 1.

in teraca, ne glede na to, »ali bi šlo društvo, ki bi združevalo vse furlanske izdelovalce mozaikov in teracerje s svojimi oddelki v raznih evropskih in ameriških državah«, ali če bi v vsaki državi ustanovili svoje društvo²³. To pot so s precejšnjim uspehom ubrali v Združenih državah. Cilj združenja »Mosaic and Terrazzo Workers' Association of New York & Vicinity« je »ohranjanje in izboljšanje gospodarskega položaja svojih članov na podlagi vzajemnega sodelovanja, da bi nagradili prizadevanje članov pri odpravi privilegijev in nadzorovali nad opravljanem dolžnosti posameznega člana«. Edwin Fenton meni, da so italijanski mojstri v New Yorku zaradi svoje visoke usposobljenosti osvojili monopolni položaj na tem področju, kjer imajo nadzor nad določenimi panogami tudi brez podpore državnih sindikatov²⁴. Furlanski teracerji predstavljajo skratka pravo »tržno nišo«²⁵. Premoč furlanskih izdelovalcev mozaikov in teraca znotraj sindikata je očitna. »New York Times« je 4. decembra 1892 poročal o sporu med sindikatom pomočnikov (»Helpers«) in strojnikov, ki so bili zbrani v prostorih št. 35 oziroma 3. Pomočniki so sindikat strojnikov obtožili diskriminacije do neitalijanskih delavcev. Pomočniki so bili mnenja, da so voditelji newyorškega združenja »Mosaic and Terrazzo Workers' Association« spremenili sindikat v izključno »beneško« organizacijo. »Helpers«, ki so opravljali manj kvalificirana dela in med katerimi so bili tudi »nebeneški« člani, so trdili, da tudi če bi pomočnik razpolagal z ustrežno poklicno kvalifikacijo, ki je bila potrebna za članstvo v sindikatu strojnikov, ga ne bi sprejeli, razen če bi prihajal iz Benetk²⁶. Sindikat pomočnikov (»Helpers«) je bil ustanovljen dve leti po sindikatu strojnikov (»Mechanics«) in je združeval furlansko, a tudi italijansko delovno silo. Ustanavljanje novih sindikatov izdelovalcev mozaika in teraca v Združenih državah je bila posledica razvoja in razmaha te obrti v dvajsetih in tridesetih letih

---

²³ Glej G. B. TOFFOLO, *Mosaicisti-terrazzieri unitevi!*, v »L'Emigrante«, V (1910), št. 2.

²⁴ Glej E. FENTON, *Immigrants and Unions. A case study. Italians and Americans Labor, 1870-1920*, New York, Arno Press, 1975, str. 381-384. O italijanski udeležbi v delavskem gibanju glej R. VECOLI, *The Italian Immigrants in the United States Labor Movement from 1880 to 1929*, v *Gli italiani fuori d'Italia*, cit., str. 257-306.

²⁵ Glej D. R. GABACCIA, *Emigranti. Le diaspore degli italiani dal Medioevo a oggi*, Torino, Giulio Einaudi Editore, 2003, str. 94.

²⁶ Glej *Mosaic Workers' Grievances*, v »The New York Times«, 4. december 1892.

20. stoletja: zveza »Mosaic Ceramic Terrazzo Union« iz Philadelphie je nastala na primer leta 1918, »Mosaic & Terrazzo Workers Union« iz Pittsburgha pa leta 1924.

4. Med dvema vojnama so Furlani v Združenih državah »večinoma teracerji in izdelovalci mozaikov»

Leta 1931 je don Luigi Ridolfi ocenil, da je v Združenih državah živel približno 9.000 Furlanov. Furlanski duhovnik je o rojakih v vzhodnih državah ZDA in Kanade zapisal:

Večinoma so teracerji in izdelovalci mozaikov; sledijo jim zidarji, vključno s težaki; na tretjem mestu so industrijski delavci in rudarji, nazadnje pa še opekarji in kmetje. Podjetnikov je preko 200; približno petdeset je samozaposlenih in trgovcev. Dobra tretjina se je izselila z družino vred in ta delež se s pridobitvijo ameriškega državljanstva veča [...]. Če želite srečati Furlane v kakem mestu, se morate najprej pozanimati, ali obstajajo podjetja teracerjev in izdelovalcev mozaika, in se obrniti nanje. Pogostokrat so podjetniki Američani, delavci pa Furlani²⁷.

Večina prihaja iz vasi predgorskega območja zahodne Furlanije. »V Sequalsu se rodiš, v Spilimbergu se učiš, delaš pa po svetu«, je zapisal novinar Orio Vergani v časopisu »Corriere della Sera« 10. junija 1930. In dodal:

Čudno se sliši, da v teh majhnih vasicah tako preprosto govorijo o zelo oddaljenih krajih. V furlanskem predalpskem območju se ponavljajo čudeži iz obalnih vasi Ligurije in Neaplja. Za te ljudi je zagotovo enostavneje odpotovati na Poljsko ali v Kanado kot pa v Videm. Pod

---

²⁷ Glej L. RIDOLFI, *I friulani nell'America del Nord*, cit., str. 147 in 43.

majhnimi arkadnimi hodniki se pogovarjajo o Parizu, Varšavi, Budimpešti, Washingtonu in Dunaju kot o sosednjih krajih [...] Če bi kdo rad napisal zlato knjigo o izdelovalcih mozaika iz Sequalsa, bi jih našel pri okraševanju knjižnice v Bostonu, tunela pod reko Hudson v New Yorku, kremeljskih kript v Moskvi, vodometov Abdula Hamida v Carigradu, ameriških palač družin Vanderbilt, Rockefeller, Pullman, Armour ali knjižnice ameriškega Senata²⁸.

V tridesetih letih 20. stoletja so bili furlanski teracerji že na vseh koncih Združenih držav in sosednje Kanade, a tudi v Floridi, na karibskih otokih in Kubi, kjer je Luigi Mion iz Fanne, na primer, izdelal teracni tlak gledališča Teatro Nacional (današnji Teatro Garcia Lorca) in znane *ramblas* v Havani.

Številni teracerji, ki so bili v začetku le »helpers«, so napredovali in postali »mechanics«, pozneje pa lastniki malih in srednjih podjetij. Februarja 1924. leta se je 27 lastnikov podjetij teraca in mozaika iz vseh Združenih držav zbralo v Chicagu, kamor jih je povabil Gus (Costante) Cassini (rojen v kraju Cavasso Nuovo), in ustanovilo zvezo »National Terrazzo and Mosaic Contractors' Association«²⁹. Leta 1926 je bilo 40 od 59 podjetij, ki se je včlanilo v zvezo, v italijanski in predvsem furlanski lasti³⁰. Štiri leta pozneje, to je leta 1930, je od 128 članov zveze vsaj 74 v italijanskih rokah³¹. V eni izmed prvih številk revije »The Art of Mosaics and Terrazzo«, ki je izhajala v Chicagu od leta 1930 dalje, je arhitekt A. Reed Wilson napisal: »Although a member of the Terrazzo Association, I must admit that I am not a terrazzo man. At that, I don't see how I can be blamed if my ancestors do not hail from Cavasso Nuovo, Fanna or

---

²⁸ Glej O. VERGANI, *Pellegrinaggio tra gli artigiani d'Italia. Il miracolo millenario del mosaico*, v »Corriere della Sera«, 10. junij 1930.

²⁹ Glej The National Terrazzo and Mosaic Contractors Association, *Minutes of the Organization*, Chicago, 1924, str. 3.

³⁰ Glej The National Terrazzo and Mosaic Contractors Association, *Catalog and Design Book*, Chicago, 1926, str. 2.

³¹ Leta 1953 je Chino Ermacora trdil, da se je 225 podjetij s področja izdelovanja teraca in mozaika v lasti Furlanov včlanilo v zvezo »Mosaic and Terrazzo Workers' Association«, glej C. ERMACORA, *Il Friuli. Aspetti caratteristici del lavoro*, cit., str. 110

Sequels in Northern Italy»³². Med »mojstre teraca« spadajo Louis (Luigi) Del Turco (lastnik podjetja »L. Del Turco & Bros., Inc.« of Harrison, N.J.), Louis (Luigi) Pasquali (»Italian Marble Mosaic Company« of Philadelphia), Louis (Luigi) De Paoli (»De Paoli Co., Inc« of New York), Anthony (Antonio) Tramontin (»Tramontin Tile & Terrazzo Co., Inc« of Detroit), John (Giuseppe) Patrizio (»Patrizio Art Mosaic Co.« of Pittsburgh), Vincent (Vincenzo) Pellarin (»Pellarin & Co. Roman and Venetian Marble Mosaic and Terrazzo« of New York), ki so kot pravi »self-made entrepreneurs« med 19. in 20. stoletjem ustanovili dokaj uspešna podjetja. Odločilnega pomena pa je dejstvo, da so ta podjetja delala ne samo za italijansko skupnost, pač pa za ves ameriški narod. Druga italijanska podjetja so namreč nastajala sočasno s postopnim razmahom naselij »Little Italy« in se obračala skoraj izključno na Italijane: v večini primerov je šlo za interne podjetniške pobude. Prvi italijansko-ameriški podjetniki so se ukvarjali predvsem s proizvodnjo, predelavo in prodajo italijanskih tradicionalnih živil ali z njihovim uvažanjem iz Italije. Kot sta zapisala Howard E. Aldrich in Roger Waldinger, nudi prisotnost etničnih skupnosti določene prednosti za nekatere njihove pripadnike v primerjavi s tistimi, ki niso del teh skupnosti, saj jim omogoča ustanavljanje podjetij za izpolnjevanje potreb manjšine³³. Italijanski izdelovalci teracnih plošč in mozaikov pa so se morali soočiti z okusi in potrebami ameriškega tržišča: njihov uspeh je edinstven primer v zgodovini italijanskega izseljevanja v Združene države Amerike.

Od leta 1924 je zveza »National Terrazzo and Mosaic Contractors Association« organizirala svojo *Convention* vsakokrat v drugem mestu ZDA in Kanade. Ne čudi, da so srečanje ob petdeseti obletnici društva leta 1973 organizirali v Rimu, od koder so udeleženci odpotovali v Videm in Spilimbergo. Furlanija in zveza »National Terrazzo and Mosaic Association« sta tesno

---

³² Glej A. REED WILSON, *An Outsider Looks at the Industry*, v »The Art of Mosaics and Terrazzo«, 1931, zv. II, št. 1, str. 26.

³³ Glej H. E. ALDRICH – R. WALDINGER, *Ethnicity and Entrepreneurship*, *Annual Review of Sociology*, 1990, XVI. 111-135.

povezani vse od njene ustanovitve: med vojnama je njeno vodstvo financiralo ustanovitev šole mozaikov »Scuola Mosaicisti« iz Spilimberga. Mesečnik »The Art of Mosaics and Terrazzo« je v avgustovski številki leta 1932 objavil pismo, ki ga je direktor šole prof. Antonio Baldini naslovil zvezi »National Terrazzo and Mosaic Association«. V njem je napisal: »Upam, da vam bom v kratkem lahko poslal mozaik v znamenju naše naklonjenosti in v skromno zahvalo za vsakoletno pomoč, ki jo je vaša zveza nudila in jo še vedno nudi naši Šoli, da lahko še naprej razvija umetnost izdelovanja mozaikov.« V prvi polovici dvajsetih let se je v vaseh predgorskega območja in v glavah daljnovidnih mož, kot so Lodovico Zanini, ampak tudi takratni župan iz Spilimberga Cantarutti in vitez Pietro Pellarin, porodila zamisel ustanovitve šole mozaikov, ki bi ob takem masovnem izseljevanju predvsem generične delovne sile zagotavljala poklicno kvalifikacijo in nudila mladim ustrezno pripravo, ki bi odgovarjala specifičnim potrebam tržišča. Šola »Scuola di Musaico«, ki je nastala leta 1922 v Spilimbergu in ne v Sequalsu, kot so začetno načrtovali, je finančno podprlo tudi društvo »Società Umanitaria« iz Milana s prispevkom 10.000 lir³⁴.

V prvi polovici tridesetih let je ameriški arhitekt Eugene Clute ugotavljal, da »Most of the terrazzo workers in this country seem to have come originally from the Friuli, Province of Udine, a few hours from Venice, and terrazzo, of course, is a feature of Venetian architecture«³⁵. V dvajsetih in tridesetih letih 20. stoletja so ameriški arhitekti odkrili prednosti teracnih plošč, ki so jih začeli pogosto uporabljati pri izgradnji najpomembnejših javnih zgradb³⁶. Teracni tlak je postopoma nadomestil mozaike, ameriško tržišče pa je zahtevalo vedno več teracerjev in vse manj izdelovalcev mozaika. Podjetniki in mojstri teracerji so v glavnem prihajali iz istih območij zahodne Furlanije.

---

³⁴ O ustanovitvi in razvoju šole »Scuola di Musaico« glej D. VENUTO, *La scuola dalle origini al 1941*, v A. GIACOMELLO – A. GIUSA (uredil), *La scuola mosaicisti del Friuli: bozzetti, documenti, fotografie, stampe e modelli*, Pasian di Prato, Regione autonoma Friuli-Venezia Giulia - Scuola Mosaicisti del Friuli, 2000, str. 51-76.

³⁵ Glej E. Clute, *Modern Craftsmanship in Terrazzo*, in »Architecture«, 1932, marec, str. 140-141.

³⁶ Glej W. C. Johnson, *Terrazzo*, v T. C. Jester (uredil), *Twentieth-Century Building Materials. History and Conservation*, Washington, D.C. National Park Service – Mc Graw Hill, 1995, str. 234-239.

Dela italijanskih izdelovalcev mozaika in teracerjev v New Yorku in drugih mestih Združenih držav Amerike imajo veliko umetniško vrednost. Louis Pasquali in Peter Pellarin iz Sequalsa sta izdelala stenske in arkadne mozaike v knjižnici »Library of Congress« v Washingtonu: po vrnitvi v Italijo je Pellarin postal prvi predsednik zadruga »Cooperativa Anonima Laboratorio e Scuola Mosaicisti del Friuli« iz Sequalsa, to je predhodnica današnje šole »Scuola Mosaicisti del Friuli« iz Spilimberga. Leta 1935 je Victor Foscatto iz Sequalsa izdelal znameniti mozaik »Aztec Sun Stone« v paviljonu »Judy and Josh Weston Pavilion« newyorškega muzeja »American Museum of Natural History«. Foscatto je leta 1899 ustanovil »V. Foscatto Company«, ki je v dvajsetih in tridesetih letih prejšnjega stoletja postalo eno izmed najpomembnejših newyorških podjetij. Teracni tlak nebotičnika Empire State Building je izdelal konzorcij furlanskih podjetij »De Paoli, Del Turco & Foscatto Corporation of New York«³⁷. Od vseh 3.400 delavcev, ki je sodelovalo pri izgradnji Empire State Buildinga, sta teracerja Ferruccio Mariutto iz Fanne in Pietro Vescovi iz kraja Berceto di Parma dobila priznanje »craftsmanship award«: njuno ime je vklesano na tabli ob vhodu v nebotičnik³⁸. Podjetje »L. Del Turco & Bros. Inc.«, ki ga je leta 1910 ustanovil Louis Del Turco iz Sequalsa, je izdelalo teracne in ploščične obloge v številnih newyorških stavbah, kot so na primer Metropolitan Building, Steinway Building, New York Trust Co., N. Y. University Building, Radio City / Rockefeller Center, Newark Airport, Lincoln Center, United Nations Buildings, Holland in Lincoln Tunnels in, pozneje, Trump Towers, World Wide Plaza, Rutgers Housing, Princeton University Pool. Podjetje »Pellarin & Co. Roman and Venetian Marble and Terrazzo«, ki ga je ustanovil Vincent Pellarin v osemdesetih letih 19. stoletja, je izdelalo dragocene mozaike v stavbah Temple Beth-El, Church of The Ascension, Savoy Hotel, Bank for Savings, Central Bank Building, Museum & Library of NY University, St. Vincent's Hospital, Manhattan Club, First National

---

³⁷ Glej C. Willis, *Building the Empire State*, New York, W. W. Norton & Company, 1998, str. 64.

³⁸ Glej G. B. Wagner, *The Creation of the Empire State Building. Thirteen Months to Go*, San Diego. Thunder Bay Press, 2003, str. 80.

Bank, Bloomingdale Bros., Savoy Hotel. Družba »The Roman Mosaic and Tile Company«, ki jo je ustanovil leta 1902 Angelo Trevisan iz Sequalsa, je izdelala teracne in ploščične obloge v Pentagonu v Arlingtonu (blizu Washingtona), v inštitutu Smithsonian Institute (Washington), v palači State Office Building iz Philadelphie in v laboratorijih Ciby Geiby iz Sufferana.

V dvajsetih in tridesetih letih je bilo ameriško tržišče mozaika in teraca od atlantske obale do Kalifornije in od meje s Kanado do Floride v rokah Furlanov. V istih letih so Združene države Amerike poleg Francije in Argentine postale tretja ciljna država furlanskih izseljencev.

5. »Furlanov je toliko, da sami tvorijo srednje veliko vas, kot je Humin ali Maniago«: izvorni in namembni kraji izseljencev

Med vojnama je največ Furlanov živelo v New Yorku, a tudi v številnih drugih ameriških mestih. V Pittsburghu na primer, v zvezni državi Pensilvanija, je veliko število izseljencev delalo v rudnikih; v Detroitu, zvezna država Michigan, je bilo veliko delavcev v avtomobilski industriji; v Clevelandu, zvezna država Ohio, so izseljenci iz Cordenonsa, Špetra in Fanne delali v metalurških obratih. V Chicagu so bili najbolj številčno zastopani prebivalci Vendoglia di Treppo Grande in Azzide pri Špetru: večina jih je delala v tovarnah, na področju izdelovanja mozaikov in teraca in v gradbeništvu. Furlani v oddaljeni Kaliforniji, v Los Angelesu, so prihajali iz krajev, kot so Meduno, San Lorenzo di Casarsa, Sacile, Gradisca di Sedegliano, Pinzano al Tagliamento, Pielungo, Tarcetta, Barcis in San Quirino; v San Franciscu pa so bile najbolj številčno zastopane družine iz vasi Carpacco, San Daniele del Friuli, San Giovanni di Casarsa, Maniago, Casasola, Frisanco, Braulins, Azzano Decimo, Zoppola, Sedegliano, Zompicchia, Arzene, Orcenico Superiore in Valvasone; manjša skupina Furlanov v Sacramentu je prihajala iz Osoppa in Braulinsa.

V ostalih predelih ZDA se je večina furlanskih izseljencev posvečala izdelovanju teraca, ploščic in mozaikov. Največ jih je bilo v New Yorku. Don Luigi Ridolfi je zapisal:

Furlanov je toliko, da sami tvorijo srednje veliko vas, kot je Humin ali Maniago. Večina prihaja iz občin Fanna, Sequals, Cavasso Nuovo, Meduno, Pordenone in Talmassons. Meduno prispeva za kar 235 delavcev; Fanna 200; Cavasso Nuovo 200; Sequals 150; Pordenone 150; Cordenons 90; Flambro 90; Arzene 80; San Daniele 110; Spilimbergo 150; Maniago 70. Manjše skupine so iz krajev, kot so Videm, San Vito al Tagliamento, Casarsa, Sedegliano, Azzano Decimo, Roveredo in Piano, Tramonti, Castelnuovo, Travesio, Coseano, Frisanco, Casarsa. Ostali prihajajo iz približno trideset drugih občin [...] V glavnem so zaposleni kot teracerji in izdelovalci mozaikov. V New Yorku in celi Ameriki, v državi, ki je pravi mozaik narodov..., slovijo kot izdelovalci mozaikov³⁹.

Do petdesetih let so furlanski teracerji in izdelovalci mozaikov, ki so živeli v New Yorku, stanovali v četrth East Harlem in West Village, predvsem pa na območju med prvo in tretjo ulico («First and Third Avenue»), ki je mejilo južno na štiriindvajseto in severno na petintrideseto ulico. V prvi polovici tridesetih let je po mnenju duhovnika Luigija Ridolfija na tem območju živelo več kot tisoč Furlanov. Leta 1929 so Furlani v New Yorku ustanovili prvo društvo »Famee Furlane« v Združenih državah, pred njo pa je v kraju Chestnut Hill v Philadelphi skupina izseljencev iz krajev Poffabro, Frisanco, Cleulis, Buia in Colloredo di Monte Albano ustanovila društvo »Venetian Social Club«.

V drugih zveznih državah so bili Furlani v glavnem zaposleni v podjetjih na področju izdelovanja teraca in mozaika, ki so jih ustanovili njihovi rojaki: v Toledu je

---

³⁹ Glej L. RIDOLFI, *I friulani nell'America del Nord*, cit., str. 21-22.

podjetje »Art Mosaic & Tile« Micheleja Fioritta iz Cavassa zaposlovalo veliko število izseljencev. Michele (Michael) Fioritto je prišel v Združene države v začetku 20. stoletja in leta 1907 ustanovil podjetje »Art Mosaic & Tile Company« s sedežem v Toledu v zvezni državi Ohio in podružnicami v Fort Waynu in South Bendu v Indiani. Podjetje »Art Mosaic & Tile Company« se je ukvarjalo predvsem s polaganjem teracnih oblog v velikih palačah zveznih držav Ohio, Indiana, Michigan in Missouri, a tudi v mestih, kot so Greenwood v Južni Karolini, Austin v Teksasu (kjer so jim naročili pomembno delo v vladni palači) in celo v kalifornijskih mestih. V Toledu je družba Michaela Fioritta izdelala teracni tlak v cerkvi Holy Rosary Cathedral, v South Bendu pa je zgradila večji del univerze University of Notre Dame. V dvajsetih in tridesetih letih je podjetje »Art Mosaic & Tile Company« postalo pglavitni vir zaposlitve za številne rojake, ki so se izselili v ZDA, kot so na primer Oswaldo Fioritto, Secondo Maraldo, John Bier, Angelo Maraldo, Salvatore Bernardon, John *Tita* Lovisa, Eugenio, Romano in Amedio Lovisa. V Cincinnatiju so furlanski izdelovalci mozaikov in teraca delali pri podjetjih »Cincinnati Mosaic & Tile Co.« v lasti A. Cassinija iz Sequalsa in »Martina Brothers Co.« Johna Martine iz Tauriana; v kraju St. Louis, v zvezni državi Missouri, sta bila Arthur Girolami iz Fanne in John Pellarin iz Sequalsa lastnika dveh največjih lokalnih podjetij; v Hustonu, Teksas, je F. Pontello iz kraja Cavasso Nuovo vodil podjetje »Union Art and Tile Co.«, pri katerem je delalo veliko izdelovalcev mozaika in teraca iz krajev Fanna in Cavasso Nuovo; v New Orleansu, zvezna država Louisiana, sta družina Tramontin iz vasi Cavasso Nuovo in Benvenuto Dinon iz kraja Orgnese imela svoje podjetje na področju izdelovanja teraca. Furlani, ki so se izselili v Združene države Amerike po drugi svetovni vojni, so se zaposlili predvsem kot polagalci ploščic ali teracerji v raznih takih podjetjih. Dario Boschian iz vasi Cavasso Nuovo se spominja, da se je po prihodu v New Orleans leta 1958 zaposlil kot teracer pri podjetju Benvenuta Dinona. Dario Boschian pripoveduje, da je Dinon »naročil tri delavce iz Cavassa, odpotovala pa sva le v dveh, jaz in neki drug sovaščan, ki se je nekaj let pozneje vrnil v Furlanijo. Moj delodajalec, Benvenuto, je prišel v New York kot

otrok, v prvi polovici dvajsetih let, skupaj z očetom, ki je tam delal kot teracer. Po drugi svetovni vojni je za očetovo podjetje izdelal teracni tlak bolnišnice »Charity Hospital« v New Orleansu, v Louisiani. Ko je zaključil delo, se je odločil, da ostane v tem mestu in da ustanovi svoje podjetje za izdelovanje teraca in polaganja ploščic. Pri podjetju Benvenuta Dinona je delalo veliko Italijanov, predvsem iz Sicilije, Abracev, Lacija, Furlanov nas je bilo bolj malo.«

Po drugi svetovni vojni so se izseljenci namreč raje odločali za velika mesta, kot je New York, ali za starejše izseljenske skupnosti, kot je Chestnut Hill severno od Philadelphie. Migracijsko omrežje, ki so ga stkali Furlani med 19. in 20. stoletjem, je še naprej izkazovalo svojo učinkovitost in potencial.